

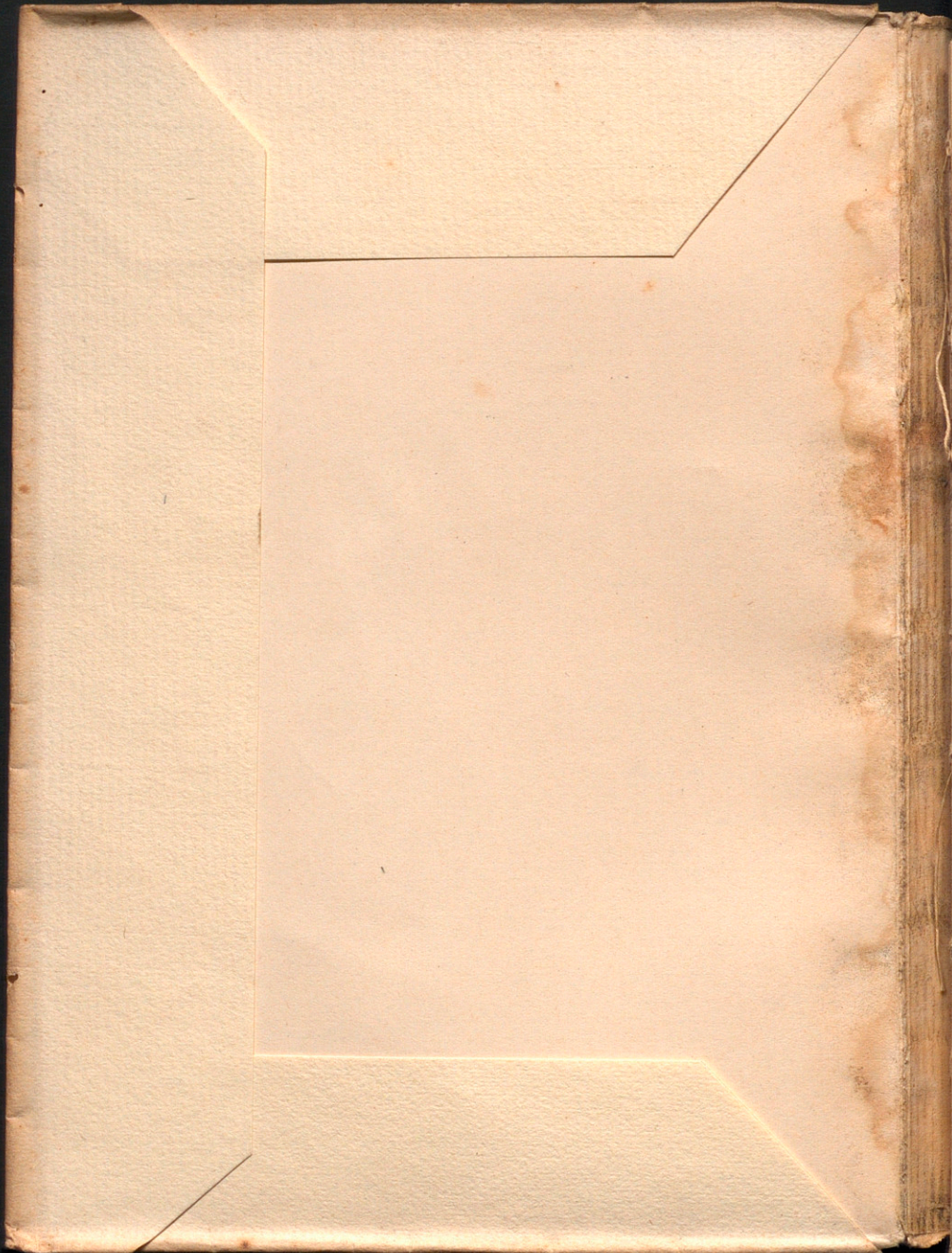
JOAQUIM RUYRA - MOLIERE I «L'ESCOLA DELS MARITS»

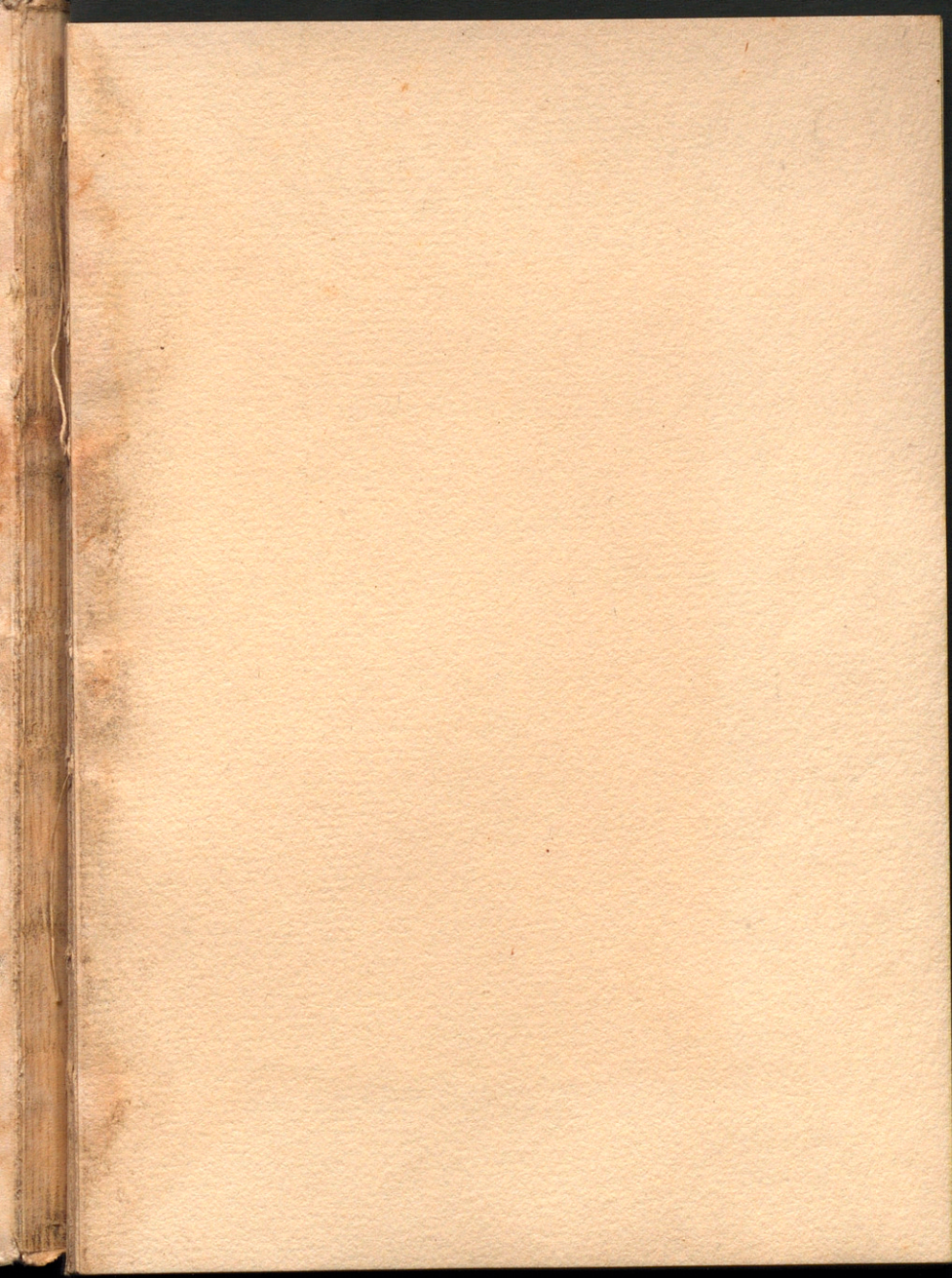
MOLIERE
I «L'ESCOLA DELS MARITS»

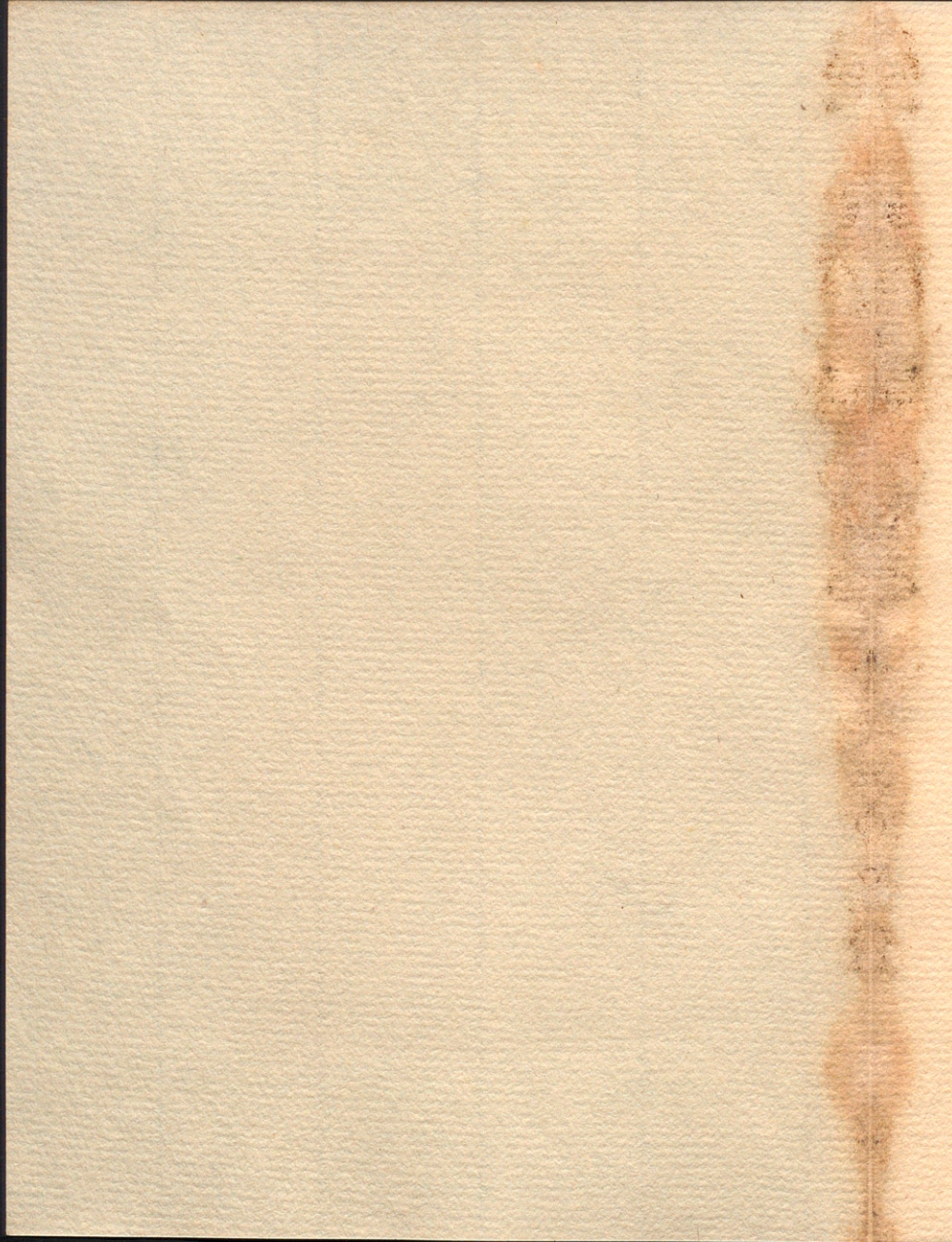
PER
JOAQUIM RUYRA

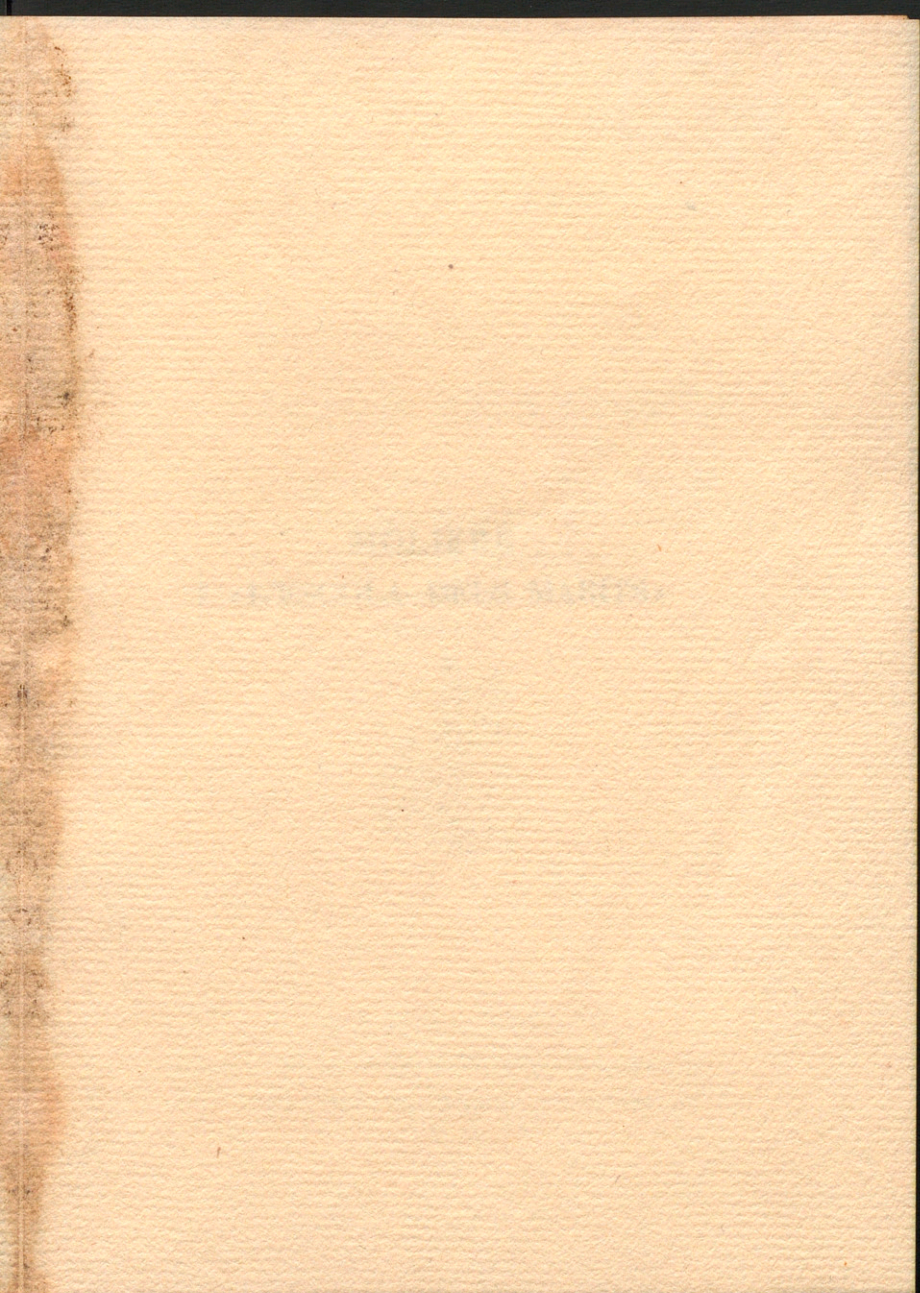

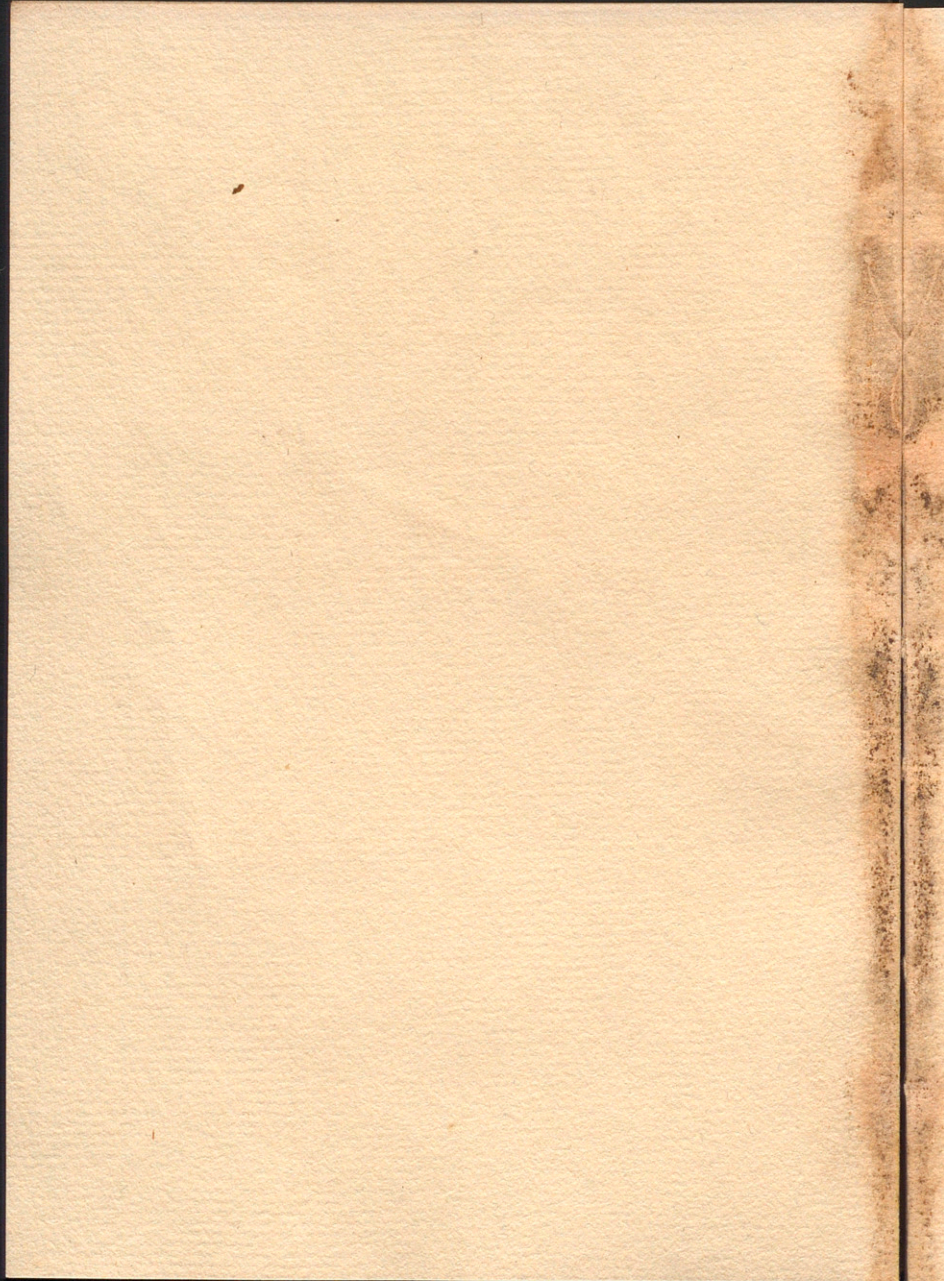
ASSAIG CRITIC SOBRE EL
TEATRE DE MOLIERE, I VERSIO
DE «L'ESCOLA DELS MARITS»

MOLIERE
I «L'ESCOLA DELS MARITS»

BIBLIOTECA
«NOU ESPLET»

VOLUM III

*El tiratge d'aquest llibre consta de 450 exemplars
en paper de fil, numerats. Exemplar núm.....362.....*

1600002997
CPC Ruy Mol

JOAQUIM RUYRA

M O L I E R E
I «L'ESCOLA DELS MARITS»

ASSAIG CRITIC SOBRE EL TEATRE DE
MOLIERE I TRADUCCIO EN VERS
DE «L'ESCOLA DELS MARITS»

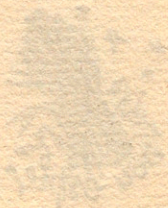
EDITORIAL BARCINO
BARCELONA 1933

JOAQUIN BUYA

M O L L E R E

I. ESCOLA D'ELS MARITIS

ASSAGI CRITIC SOBRE EL TEATRE DE
MOLIERE I TRADUCCIO EN CATALA
DE I. ESCOLA D'ELS MARITIS

FOUNDED 1840

Imp. ARIBAU, 137 — Barcelona

AVE
MARIA
PURÍSSIMA

THE
MARTIN
PUBLISHERS

ASSAIG CRITIC SOBRE
EL TEATRE DE MOLIERE

ESSAY CRITIC SOPHIE
ET TEXTE DE MOLLER

I

SHAKESPEARE I MOLIÈRE

Així com, en la literatura universal, entenc que Shakespeare és el més eminent dels dramaturgs, entenc també que, entre els còmics, Molière és, si no el més gran, el més artísticament exquisit. Atent l'un a la contemplació de les tràgiques grandiositats, i l'altre a la de les ridiculeses dels homes, són escriptors ben diferents en la manera de concebre i executar llurs obres; però en la vida i en l'art no deixen d'oferir certes coincidències.

PRÀCTICA TEATRAL

L'un i l'altre eren actors i directors de companyies dramàtiques, oficis que els havien ensinistrat en els trucs de l'escena, en l'exacta apreciació del gust de llurs públics respectius i en el tacte necessari per a treure bon partit de llurs companys en la representació dels personatges que intentaven adjudicar-los. Concebien ja aquests personatges, i els performaven, adequadament a les condicions dels actors que haurien d'encarnar-los en el teatre; i de Molière sabem

que tenia tan presents aquestes circumstàncies que àdhuc treia recursos dels mateixos vicis i defectes dels més desmanjotats elements de la seva companyia.

L'exemple d'aquests dos grans comediògrafs indica sens dubte com és convenient que els escriptors que es dediquen a la dramàtica, ja que no siguin precisament actors, facin vida de teatre i procurin conèixer esbrinadament totes les coses i persones que hi juguen; norma, per altra part, que ja pot deduir-se lògicament de la mateixa naturalesa d'aquest gènere artístic, però a la qual molts no donen la importància que mereix, perquè es figuren enganyadament poder suplir amb la imaginació uns coneixements que només s'adquireixen amb la vera experiència.

PLAGIS

Tant Shakespeare com Molière feren poc escrúpol de plagiar d'ací d'allà materials per als seus arguments, el primer, entre escriptors generalment mediocres, i el segon, principalment entre els més famosos, ja grecs, ja llatins, ja espanyols, ja italians; però l'un i l'altre quasi no plagiaren res que no ho milloressin superlativament.

Això féu que els romàntics, entusiastes de Shakespeare, proclamessin, a guisa d'axioma, que en Art era lícit el robatori quan anava seguit d'assassinat. Mes el cert és que Molière no assassinà pas Plaute, Teren-

ci, el Boccaccio, ni altres cèlebres escriptors, per bé que els bufetejà fent ressaltar llur inferioritat a servir-se d'allò mateix que els rapinyava. Deixant-nos de metàfores, no dubto que podem establir que en Art és lícit el plagi quan el qui el comet en millora l'objecte, a bé de la humanitat: car en aquest cas el mèrit no consisteix en el lladronicí, sempre reprobable, sinó en la valor nova que aporta i que dona sanitat i esplendor a una cosa que hauria restat ofuscada i desvaloritzada per algun vici originari.

OBSERVACIÓ DE LA REALITAT

Shakespeare i Molière foren observadors atents de l'ànima humana en totes les seves manifestacions i recondits secrets, i els personatges que inventaren, encara que no copiats exactament de cap individualitat determinada, ofereixen la vida i el relleu dels que produeix la naturalesa. Aquest és un de llurs principals mèrits. La grandesa de Molière s'inicià en el moment en què, deixant-se de glossar fantàsticament, com havia fet al principi, els arguments que li suggerien els llibres, es resolgué a servir-se amb preferència dels materials que les observacions del propi cor i les de la gent del seu temps li proporcionaven.

IMPRESSIÓ SENSIBLE

En síntesi imaginativa, al costat de la figura gegantina i formosa de Shakespeare, la de Molière se'ns representa a faisó d'un formidable nan ganyotaire i deforme, per bé que exquisidament senyorivol. No ignorem que això és degut, en part, al fet de viure Shakespeare en les regions de la bellesa pura, mentre que el gran escriptor francès viu en les de la gràcia còmica, que es fonamenta en quelcom anormal, més aviat renyit que no pas adient amb les lleis de l'harmonia; diferència d'orientacions i qualitats que influeix en la imatge sintètica que de l'un i l'altre ens formem. Sigui com vulgui, prescindint d'aquesta diferència que els fa capitalment incomparables, tenim la percepció que, en una escala absoluta de valors literàries, si Molière supera els seus illustres contemporanis Racine i Corneille, resta encara molt i molt inferior al gran dramaturg anglès. Aquest, al nostre parer, no té qui l'iguali entre la gent de teatre. Crec, en canvi, que el poc curial Aristòfanes pot disputar al cultíssim Molière el ceptre del geni còmic.

CULTURA

No és cert, com pretenen alguns, que Shakespeare fos un home inculte; ans al contrari, les seves obres demostren que havia estudiat molt i amb profit, per

bé que també diuen que ho havia fet sense escola ni mètode i enmig de gent plebea: inconvenients que el portaren a caure en accidentals baixeses d'estil i en lamentables errors cronològiques i arqueològiques. Ell és, però, evident que, a part d'aquestes petites bertranades, irradia una saviesa esplèndida. ¡Quina idea més rica i clara ens mostra tenir de la civilització romana i dels seus personatges, de l'ambient italià medieval i de les modalitats, passions, intrigues personals i caràcters que es desplegaren durant la interminable guerra de "les dues roses", la qual a les seves mans resulta un veritable poema èpic, vivament representable en el teatre! ¡Quina intuïció de les normes essencials i de les amplituds de l'Art! ¡Amb quina llibertat i desimboltura es mou! ¡Amb quines poderoses pitrades respira!

No és pas així Molière. Ningú no s'atrevirà mai a titllar-lo d'inculte, car era un veritable acadèmic i un home de món, educat al contacte de la societat més prestigiosa del seu temps. Sabia corregir les seves obres, llimar els seus versos, compulsar les referències històriques i geogràfiques, i, sense decantar-se al preciosisme, fugir, com d'escaldar-se, de tota grolleria que pogués ferir la susceptibilitat de la gent més polida. Però, juntament amb els ensinistraments que el guiaven en aquesta recomanable tasca, duia en el seu bagatge acadèmic els prejudicis de l'artificiosa i migrada escola francesa del seu temps: unes traves

que l'obligaven a moure's amb un mecànic ritme pre-determinat i dins unes imposades estretors de temps i d'espai que, si estalviaven treball imaginatiu als espectadors de les seves obres, era a canvi de constreñyer-los a tolerar certes precipitacions i combinacions revoltantment inversemblants. La recepta d'escola, això a què sempre han sigut massa aficionats els francesos, adulterava amb falsos ingredients, en la seva copa, el nèctar puríssim de l'Art.

MORAL

Shakespeare sol ésser moral sense oficiar mai de moralista. No pretén que les seves trames argumentin sobre matèries de bondat, ni es preocupa poc ni molt de llur exemplaritat en aquest aspecte; però, com una olor que naturalment s'exhala de la sanitat de les belleses mateixes que exhibeix, la moral sol brollar esplendorosa de les seves obres. ¿Qui, per exemple, en la catàstrofe de Romeu i Julieta no constata amb horror els mals irreparables que la impaciència i el desesper poden ocasionar? ¿Qui, en el tempestuós drama Macbeth no lluca, com un llampegueig de profunda veritat, les connexions entre l'ambició i el crim i entre el crim i el remordiment, que converteix en un infern la vida, àdhuc enmig de les grandeses i la glòria? ¿Qui en l'Otello no s'esgarrifa tot pal·lant les injustícies i desgràcies espaventables a què

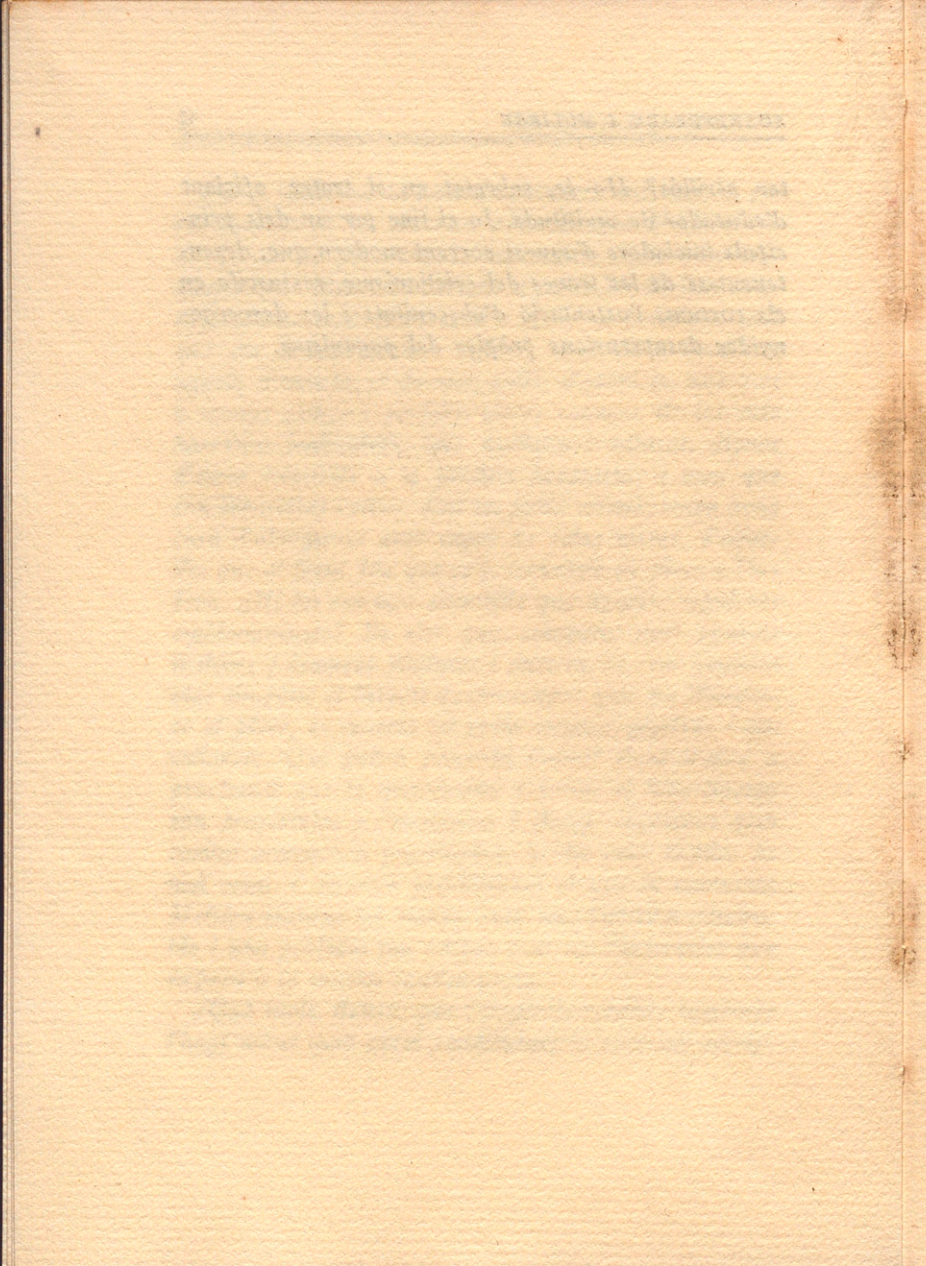
pot abocar la insensata passió de la gelosia? ¿I qui, en fi, en la sèrie de drames que es refereixen a la guerra civil anglesa de "les dues roses", no recull mil ensenyaments morals sobre la inestabilitat de les glòries humanes, la bàrbara crueltat dels odís de partit, la perversitat dels ambiciosos, els fruits amargs de la hipocresia i la maldat, i els enganys dolorosos a què s'exposa la vanitat femenina? Heu-vos aquí una moral que no ha nascut de cap prejudici, ni ha plantejat cap discussió, sinó que flueix com a llum natural d'uns fets plens de realitat i se'ns imposa com una evidència. L'autor no l'ha cercada, ni tal vegada se n'adona; cerca només el tresor de la bellesa, però en extreure'l del terror de la veritat, aquest terror exhala llum i olor de moral.

Molière procedeix diferentment. No és un artista pur; és, de més a més, un moralista que es preocupa de formular màximes, examinar-les i discutir-les. No s'accontenta que l'espectador interpreti moralment els fets per l'efecte viu que li causin, sinó que els hi acompanya d'un comentari que li dóna ja raonada aquesta interpretació; i s'esdevé sovint que, mentre la part purament artística de les seves obres és plena de veritat i resplendent de sana moral als ulls de qui bé sap considerar-la, el comentari filosòfic amb què l'autor l'acompanya és sofisticat i de mala tendència. Molière, com a artista, ens resulta quasi sempre bo i, com a filòsof, quasi sempre dolent.

Per a justificar la nostra afirmació ens bastarà parlar esment en les diverses pintures que Molière ens ha deixat de personatges hipòcrites. Són verament magistrals i plenes de veritat. Aquells homes han existit, cada un amb el caràcter i els vicis peculiars amb què ens el representa: aquest, tarat de sensualitat, aquell, d'enveja, el de més enllà, d'avarícia, uns més o menys astuts i pèrfids, altres capaços de les més horribles malvestats, tots egoïstes i odiosos, dignes d'ésser exposats a la pública execració; i com que són hipòcrites i viuen dins un poble cristià, tenen bona cura d'abrigar-se amb capes de falsa virtut, d'aquelles que el Dant féu que se'ls tornessin de plom a l'infern. ¿Hi ha res més avorrible que aquests sepulcres emblanquinats? Es clar que, comparat amb aquests malvats falsament piadosos i austers, és cent vegades més simpàtic el llibertí despreocupat que, tot lliurant-se al plaer, es mostra tal volta elegant, generós i cavalleresc. Qui podrà posar-hi dubte? Però d'això a proclamar que la mundanitat i àdhuc el llibertinatge són preferibles a l'austeritat i pietat cristianes amb caritat evangèlica practicades, hi ha cent llegües de mal camí. I és això precisament el que el moralista Molière insinua tot sovint, amb una habilitat admirable i una perfídia tan odiosa com les hipocresies que exposa a la nostra condemnació.

¿Què molt, doncs, que l'Església catòlica tostemps l'hagi mirat amb recel considerant-lo com un escrip-

tor perillós? Ho és, sobretot en el teatre, oficiant d'educador de multituds. Jo el tinc per un dels principals iniciadors d'aquest corrent modern que, desentenant-se de les traves del cristianisme, ressuscita en els costums l'ostentació d'obscenitats i les desvergonyides desaprensions pròpies del paganisme.

II

ALGUNES NOTES SOBRE MOLIÈRE

POSICIÓ I COSTUMS

Amb tot i la impressió que n'acabem de donar, hem de reconèixer que Molière estava dotat naturalment d'un sentit moral exquisidíssim. La part artística de les seves obres ho demostra, com tindrem, més avall, ocasió de comprovar. Era un esgarriat. Si les seves inclinacions literàries l'haguessin situat en un món menys exposat que el del teatre a contagis de llibertinatge, segurament el seu cristianisme s'hauria mantingut més ferm. Situat entre distingits actors i gent d'alta societat, participà de llurs vicis, preocupacions i bones qualitats. Elegant, cavalleresc, lleial i generós, reté culte a l'honor, aquesta falsa llei moral fundada en un variable sufragi aristocràtic, i pretengué substituir-la als preceptes immutables del Decàleg, que mai, però, deixaren de turmentar la seva consciència. Acceptant, doncs, la llicència regnant en el món en el qual vivia, va lliurar-se a tota

mena de concupiscències carnals i visqué llargs anys amistançat i sovint en poligàmia, car mentre duraren les seves relacions íntimes amb l'actriu Magdalena Béjart, no s'abstingué pas de sol·licitar la senyoreta de Parc i d'entendre's amb Catarina Leclerc, muller de Vilquin, i amb altres, solteres i casades, donant lloc a escàndols com el de Pézenas, on, fugint de les justes íres d'un marit afrontat, diuen que hagué de saltar per una finestra.

CASUÍSTICA PERSONAL

No sabem de cap escriptor que s'hagi transfós tant com ell en les seves obres. Quasi totes prengueren peu d'una casuística personal. Venien a defensar punts de vista favorables als interessos i preocupacions de llur autor en cada moment. Mentre fou un saltamarges, tot sovint els seus Esganarels hagueren de pendre el caràcter de marits enutjosament gelosos, extravagants o tirànics, quan no taujans o ridículs, excusa aparent dels mals passos de llurs mullers. Ningú no ha fet riure tant com ell i d'una manera tan discreta a la salut dels crestats; però ningú tampoc no ha temut amb tanta de terror que aquestes burles poguessin retomar sobre el seu propi cap. S'esverava del matrimoni; el defugia amb horror, i, quan hagué de sucumbir-hi, grans hagueren d'ésser les seves angúnies.

HORROR AL MATRIMONI

El cas és que, arribat ja a edat madura, va enamorar-se follament de la joveçana actriu Armanda Gre-sinda Béjart, germana petita de la seva amistançada, i que no trobà altra manera d'obtenir-la que maridant-la. Oh l'enutjós conflicte! Per una part la passió, per altra part el matrimoni amb el pressentiment del tro i el llamp que havien d'esclatar-hi al damunt. Moltes reflexions degué fer i moltes voltes degué donar Molière a l'expedient abans de decidir-se. Però la passió era un advocat massa impetuós i tossut per a no triomfar de tot, i massa hàbil també per a no trobar arguments contra tota mena de recels. Molière volgué convèncer-se que els marits enganyats eren uns tals que s'ho mereixien per llur roïnesa, i que un home elegant, afectuós, liberal i confiat magnànimament en l'honor de la seva dona, havia, al contrari, d'esperar-ne fina correspondència i ferma fidelitat, baldament fos vell. Era la tesi que convenia al seu desig i va abraçar-la amb ardor, ja que no amb plena fe; i, per l'eficàcia que pogués tenir a posteriori, s'afanyà a inculcar-la a la seva promesa i al seu públic com un adoctrinament saludable.

Heu-vos aquí d'on va nèixer la comèdia que hem traduït, titulada L'Escola dels Marits, una de les millors del nostre autor i mostra cabal de totes les seves característiques bones i dolentes.

The first part of the report is a general statement of the
 progress of the work during the year. It is followed by a
 detailed account of the various experiments and observations
 which have been made. The results of these experiments are
 then discussed, and the conclusions which have been drawn
 from them are stated. The report concludes with a summary
 of the work done during the year, and a statement of the
 amount of money which has been expended on the work.

III

«L'ESCOLA DELS MARITS»

Com la major part de les seves germanes, aquesta comèdia està inspirada sobre idees d'altres autors i és d'una naturalesa molt complexa.

Si hem d'examinar-la metòdicament, caldrà que hi destriem dues parts i dos aspectes: una part que podríem anomenar didàctica, i una altra que podríem anomenar anecdòtica, dignes d'estudi separat i cada una de les quals mereix diferent crítica segons en considerem l'aspecte artístic o el filosòfic.

PART DIDÀCTICA: TERENCI I MOLIÈRE

Es opinió unànime que el muntatge artístic de la part didàctica de L'Escola dels Marits, el va pendre Molière de la comèdia Adelphoe (Els germans) de Terenci, en la qual aquest autor presenta en escena dos germans que, cadascun per un sistema contraposat al de l'altre, eduquen amb autoritat paternal llur corres-

ponent subordinat i n'obtenen resultats adoctrinadors que el públic contempla en acció viva. Certament, en aquest muntatge, la consemblança entre les dues comèdies és tan vistent que la filiació és innegable, tota vegada que no és pot dubtar que Molière coneixia Adelphe.

Doncs bé, ¿pogué l'autor francès coonestar amb algun millorament aquest plagi? No, certament, quant a excel·lències de llenguatge, car, essent tots dos autors eximis parlistas, en aquest punt galegen per un igual de puritat, riquesa i elegància dins les dues obres dramàtiques que comparem, les quals figuren respectivament com a mestres entre les de l'un i de l'altre. Ara pel que toca a la manera d'exposar la controvèrsia, la inferioritat de Terenci és evident. Peca de fred, dilatat i sentenciós, cosa que li retregueren crítics antics i moderns, entre els quals podem citar Cèsar i Voltaire; i peca sobretot, al nostre parer, d'inoportú, pel fet de situar bona part de la discussió de la seva tesi a l'últim acte del seu drama, acte en el qual el públic s'impacienta de tot allò que no sigui acció decisiva i ràpid desenllaç. Aquí sí que l'autor francès va deixar-lo molt petit. No sols Molière no hi pateix de cap d'aquestes tares, sinó que hi espandeix tantes de gràcies que el considerem insuperable en el gènere.

¡Amb quina mestria artística exposa els dos sistemes pedagògics, presentant-los, no com una freda contraposició de màximes, sinó com una manifesta-

ció viva i dramàtica dels pensaments, caràcters i passions de llurs precomitzadors! ¡I amb quina habilitat n'amenitza l'exposició, intercalant-hi genials descripcions del vestuari del seu temps, incidents escènics emocionants i exabruptes deliciosament còmics! Les idees que s'hi propugnen podran ésser més o menys suspectes, però no és possible encarnar-les en una realitat més humana, ni manifestar-les d'una manera més variada i plaent; i, siguin com siguin, el públic no pot deixar d'acompanyar-les amb les notes de simpatia i antipatia que l'autor ha sabut fer-hi vibrar al dedins, com a nades del ressò d'uns cors respectivament simpàtics o antipàtics a tot home normal.

Heu-vos aquí un gran mèrit digne de la nostra admiració i d'ésser recomanat a l'estudi dels artistes. Heu-vos aquí, per altra part, una raó que ens fa aplaudir que Molière hagués plagiat Terenci, ja que així ens ha descobert l'esplendor d'una idea, que en mans de qui la hi va suggerir (no diem "de qui la va inventar" perquè Terenci l'havia ja presa d'altri) havia romàs en l'estat d'imperfeció d'un diamant en brut, del qual no hauríem conegut la valor.

PART ANECDÒTICA.
EL BOCCACCIO I MOLIÈRE

També és filla d'un plagi la principal part anecdòtica de L'Escola dels Marits, car es basa substanci-

alment en l'argument d'un conte del Boccaccio (vegeu *Il Decamerone*, "giornata 3.ª, novella 3.ª"), el qual sabé Molière garbellar amb tanta de traça que en despullà tota la malícia i en servà i augmentà les gràcies, de manera que, d'una intriga rufianesca que cap persona de bon sentit moral no pot considerar sense enuig, en féu una facècia honesta que poden fruir i aplaudir sense escrúpol les persones més timorates.

Examinem-ho ràpidament.

ELS ARGUMENTS

L'heroïna del Boccaccio és una dama aristocràtica, rica, prestigiosa i ben casada, tan perversa que, havent-se agradat llaminerament d'un jove que passava tot sovint pel seu carrer, tractà d'atreure-se'l i entendre-s'hi d'amagat; i tan impia com luxuriosa, es valgué, per a tal fi, d'un expedient enginyós, per virtut del qual havia de servir-li innocentment d'alcauot el pobre frare amb el qual sacrílegament es confessava. Els recursos emprats i la fi perseguida són tan infames que la repulsió que inspiren impossibilita el goig que els trucs de veritable enginy amb què s'acompanyen podrien proporcionar. Tota la contalla respira perversitat, i el seu desenllaç, determinant l'èxit de la malvestat, constitueix una nota escandalosa que, lluny de satisfer, causa pena.

Molière ho compregué perfectament i procurà preservar-se'n. La seva protagonista, Isabel, no és ja, doncs, una dona casada que viola un vincle sagrat. Això, en acció viva a les taules, hauria repugnat al seu públic. És una honrada donzella, que, a força d'enginy i d'audàcia, troba la manera de rompre el nu d'una llei tirànica que l'obliga a casar-se amb el seu avar, rònec i malhumorat tutor, un home repulsiu de cap a cap. En el dilema de sucumbir a tal desgràcia o de confiar-se a la bona fe d'un simpàtic galan que la ronda temps ha sense haver pogut declarar-se-li, opta per això darrer, i s'arrisca a donar els primers passos per avenir-se amb el constant i callat rondador; però... ¿com aconseguir-ho no disposant de cap criat ni de cap amic a qui encomanar l'ofici de mitjancer? L'únic mitjancer de qui pot valer-se és el seu tutor mateix. I ho fa, reproduint el graciós enginy del Boccaccio, més viu, més còmic i més refinat encara que en l'autor plagiat. El recelós tutor, afalagat astutament per la xicota, es deixa albardar fins al punt d'avenir-se amb complaença a trametre a l'amant uns renys i unes amonestacions que aquest ha d'entendre necessàriament al revés de com sonen, interpretant-los com a declaracions amoroses i avisos amicals de la infel·liç reclusa. És xalat de veure com el tirà s'embriga amb aquest joc, com s'infla de joia presumint de preferit, com aproxima els amants a pretext que l'un desentabani l'altre, i com va cantant victòria fins al mo-

ment en què descobreix de cop i volta que l'han enganyat i que ja no és a temps de recobrar el seu poder.

CRÍTICA

No hi ha dubte que aquesta facècia de Molière, per la seva trama, per les seves situacions còmiques, per la bona caracterització dels personatges que hi figuren i per l'excel·lència del vers en què parlen, tan sonor, tan fàcil, tan saborós de llenguatge i tan es-purnejant d'enginy, és molt superior al conte boccac-cià que l'ha inspirada. En un sol aspecte el Boccaccio restà amb avantatge sobre el seu plagiari: en la ver-semblança de l'acció dintre les condicions d'espai i temps. El novellista italià disposava en aquest punt, com tots els novellistes, d'unes amplituds que li per-metien situar els fets i llurs causes en llocs i a inter-vals adients amb la realitat, mentre que el comediò-graf francès, subjectat per les estretors del teatre i, més encara, per les aprensions de la dominant escola literària del seu temps, hagué de moure el seu argu-ment amb una precipitació i abusant d'unes casualitats que només podem excusar en gràcia de les susdites circumstàncies. En canvi, si l'anècdota del Boccaccio és perfecta en aquesta versemblança formal, per no haver escatimat el temps i l'espai a la seva acció, peça d'una inversemblança substancial, per limitar volun-tàriament l'acció mateixa al triomf escandalós i mò-

mentani del vici, essent així que l'experiència ens diu que aquesta mena de triomfs solen anar seguits de terribles disgustos: estreta visió que acusa turpitud de cor en el seu autor i en el seu públic.

La bona moral, en contemplació pura, és una bella, perquè és la llum d'una veritat escrita a la consciència humana, que causa un efecte encantador així que es posa de manifest. És quelcom que enriqueix les obres artístiques i que és quasi imprescindible a les còmiques, car la comicitat seria pueril, si, a través de la seva caràtula ridícula i destituïda de bellesa, un hom no llambregués el somris inefable de la bondat.

En aquesta bondat artística, que gradua l'elevació espiritual de cada autor i del seu públic, fou on més obertament triomfà Molière del Boccaccio. Comparem llurs procediments i ho veurem.

El Boccaccio en la seva anèdota celebra l'eficàcia i l'enginy d'uns ardits emprats per a la consecució d'un repugnant adulteri. Molière, en la seva, posa en joc uns atrificis semblants, encara més graciosos, per assolir la plausible deslliurança d'una imposició injusta. L'heroïna italiana és una dona perversa que traeix un marit que el públic no pot mirar amb antipatia, perquè no en sap sinó que és una persona noble i d'alt prestigi. L'heroïna francesa traeix en legítima defensa un odiós tutor que la té segrestada i que n'abusa detentant-li els drets més sagrats. La italiana és

una dona hipòcrita, impia i sacrílega, que fa recaure el seu engany sobre un pobre frare, simpàtic pel seu zel, encara que la golosia de les almoines pogués incitar-lo baixament. La francesa és una noia honesta que no enganya ningú més que el seu tirà, i només per estòrcer-se'n; i dóna encara tals proves de finesa moral que, reconeixent que l'engany és cosa intrínsecament dolenta, se n'avergonyeix davant de la seva germana i en demana absolució excusant-se amb les circumstàncies que l'han obligada a usar-lo.

Poseu-vos, lectors meus, la mà al pit i digueu-me francament si no sentiü repugnant la bretoleria de la cínica rondalla italiana. ¿No és veritat que, per fruir-la de tot cor, cal, no sols ésser libidinós, sinó fins i tot inhumà? I si, enmig del seu fang, hi ha un rest de perles, ¿qui no aplaudirà que Molière l'hagués pescat i netejat per a ornament d'una beutat digna i pudorosa? I digna i pudorosa és, certament, la transfigurada anècdota a què l'ha aplicat.

ALTRA ANÈCDOTA

No sempre, però, és tan fel·liç. Al costat d'aquesta anècdota d'origen boccaccià, i contrastant-hi, L'Escola dels Marits en presenta una altra de caràcter oposat, que no podem aplaudir de la mateixa manera. És la de l'altre pedagog de la comèdia, també, com el seu contrincant, tutor d'una joveneta i ja, no sols madur

com ell, sinó vell, sexagenari. Home verd, alegroi encara, elegant, generós i mundà, educa la seva pupilla sense gaire aprensió ni vigilància, deixant que, acompanyada de criadets i criades, freqüenti el món de la galanteria, d'una tertúlia a l'altra i d'un sarau a l'altre sarau. Està disposat a casar-hi, però només si ella ho aprova després d'haver tingut la llibertat de cercar altra conveniència: propòsit generós que no pot menys que atreure-li la simpatia del contemplador. I el cas és que, a fi de comptes, la noia declara que el prefereix a tots els insubstancials joves que la ronden; i això ha d'ésser plaent al gros públic, no sols perquè hi mira un premi a la generositat, sinó, sobretot, perquè és un fet que contribueix a humiliar l'altre antipàtic i malvat tutor.

Sobre aquesta anècdota hi ha molt a dir. Una educació com la que dona aquest tutor a la seva pupilla, haurà d'exposar-la a molts de trencacolls que, en la majoria dels casos, una inexperta joveneta no sabrà pas salvar. ¿Com podrem dubtar-ho, si sabem que en el gran món de la galanteria, minat de corrupció, fins i tot les virtuts més sòlides i assenyades estan en perill de naufragi? Però, deixem-ho de banda per un moment. Com a excepció no és pas del tot inversemblant que una noia de cor noble i d'elevada intel·ligència, per agraïment i admiració, arribi a sentir per un vell una amor tendra i fantàstica que la preservi d'altres de passionals. Nosaltres n'hem conegut algun

cas; però hi trobem quelcom de lamentable, perquè són enlluernaments que un altre dia solen pagar-se cars. L'enamorar-se d'un vell i casar-s'hi és una gran errada contra natura, perquè la vellesa no pot satisfer els apetits de la joventut. Aquesta mena de casaments, doncs, sàviament, ni un vell com el de la comèdia els ha d'admetre, ni se'n pot augurar res de bo per part de les noies que els solliciten o accepten, car n'hauran d'ésser unes víctimes o els hauran de transgredir.

En resum: l'acció de l'anècdota és versemblant, però, com que constitueix una excepció, sols falsament pot generalitzar-se com a exemplar, i la felicitat del seu desenllaç és també aparent i falsa.

L'OBRA EN CONJUNT

Aquí, a fer-nos passar per bons aquests dos falsejaments, sobretot el primer, radica la immoralitat d'aquesta anècdota, en consonància amb la tesi general de l'obra. Si prescindim dels comentaris de l'autor i no ens deixem seduir per aquests falsejaments, l'acció de la comèdia no tindrà res de mal perquè no dirà el que l'autor vol que digui. Davant d'ella no podrem raonablement entendre sinó que l'un i l'altre tutor són uns mals pedagogs; que si l'un és un malvat, l'altre és un ximple imprudent, i que els resultats que obte-

nen són igualment lamentables perquè no són els que sàviament s'havien de proposar de llur educació.

Això diria a un home de seny la realitat neta. Però Molière no és un artista pur com Shakespeare, que deixava que la veritat cantés espontàniament amb la seva veu natural. Ell és, de més a més, un filòsof, un moralista que porta una tesi preconcebuda amb mires a la qual imprimeix a la realitat una tendència a faltes generalitzacions que, després, corrobora amb el seu comentari. És un sofista que ens enganya amb la falsa interpretació dels fets i amb la falsa doctrina a què els aplica com a exemples. No és, però, mai un còmic com el Boccaccio, que escrivia per a un públic depravat i gustava de la dolenteria per la sabor de la dolenteria mateixa. Molière comprèn l'encant de la virtut. Davant d'un públic encara força cristià, en respecta tan delicadament la modèstia, que no s'atreveix a presentar cruament l'adulteri a les taules, i el simbolitza amb la traïció d'una pupilla al seu tirànic tutor. En canvi, fora de l'acció viva, teatral, ja no sent aquesta repugnància i, actuant de filòsof, ens declara tot seguit aquest símbol, fent enginyosament sortir un criat que el parangona amb casos d'infidelitat conjugal.

Tota l'obra es mou entre aquest estira i afluixa. Quan l'autor fa discutir o dissertar els seus personatges, sempre advoca per la mundanitat i ridiculitza els que no segueixen el seu corrent; però quan, decidida-

ment més artista que filòsof; vol mostrar allò mateix en acció escènica, sempre procura assegurar-se el triomf emparant-se en quelcom més sòlid que els principis que defensa. Aleshores no ens fa aplaudir directament l'esperit mundà, sinó la generositat, l'elegància i altres veres excel·lències amb què l'exorna; i tampoc no ens fa detestar l'austeritat en si mateixa, sinó per l'avarícia, el despotisme i altres roïneses amb què l'acompanya. I així, a través d'una pintura atractivola de vera moral, projecta idees que inciten a abraçar la pràctica de la mundanitat i tot un sistema d'ètica oposat al veritable.

Això sí, ell vol que ens submergim en la mundanitat, no perquè ens contaminem dels seus vicis, sinó perquè els coneguem i ens en preservem. Ja veieu si és bo el seu propòsit. Allà on les virtuts més sòlides, fundades en la temor de Déu, no gosen entrar sinó tremolant, ell vol que hi habitem triomfadors sense cap de llurs garanties, només escudats senzillament amb l'honor. Heu-vos aquí la clau fonamental de l'ètica de Molière: l'honor, una ètica filla del món mateix, fundada en un sufragi més o menys aristocràtic, més o menys popular. La raó de la seva idea moral pot expressar-se amb aquests versos seus, que, traduïts per nosaltres, diuen:

*«I si tothom és boig, val més pendre aquest nom
que no pas el de savi pugnant contra tothom»*

L'ÈTICA DE L'HONOR

Es una moral que neix de la mateixa autoritat que governa la moda del vestit i els usos del llenguatge. La temor de Déu hi és substituïda per la de l'opinió pública. El pecat completament ocult deixa d'ésser-hi un mal. La virtut hi varia de naturalesa segons varïïn les opinions socials en el temps i en l'espai: l'honor cristiana, per exemple, és molt diferent de la gentilica i de la mundanal de Molière, que era una mena d'honor que tal vegada obligava al duel sense obligar a una vida honesta. ¡Brava ètica per a salvaguardar dels contagis corruptors de la mateixa societat que la imposava!

Posa, però, tal ènfasi el nostre comediògraf en la paraula "honor", que no dubtem que li atribuïa virtuts imprecises i formidables, i que hauria protestat que li apliquéssim la norma que ell aplicà exclusivament a les modes del vestit i del llenguatge. ¡Que sovint han fet fortuna en el món, contra la moral vera, paraules tan fantàstiques com devia ésser-ho aquesta en la ment del nostre autor i del seu públic!

D'aquesta fantàstica error participa una mica, per bé que sense cap intenció dolenta, l'eximi tractadista catòlic, Mr. Ernest Hello, quan pretén que l'honor descansa en una base sòlida, incommovible: la de la fidelitat a la paraula donada; llei tan forta, segons ell, que àdhuc en opinió popular el dimoni mateix

(el gran anarquista) la respecta. Observi, però, com aquesta llei, verament forta quan es subjecta a certes regles i recolza en la sanció de Déu, és horriblement mixtificada quan obeeix exclusivament el dictat de l'honor mundanal. Segons aquesta honor, la paraula donada per un home de món, en un moment d'obcecació, davant d'una taula de joc, és ineludible, i, en canvi, la paraula donada deliberadament en un contracte autoritzat per testimonis i notari admet tota mena de pledejances i subterfugis jurídics. Observi també com aquesta honor somriu amb complaença davant de les infidelitats conjugals d'un divertit cavaller i posa la cara fosca davant de les d'una dama, i com tal vegada, més que a la muller infidel, vilipendia el pobre marit que n'és víctima. I observi en fi com, per deseixir-se d'aquest blasme social, el marit afrontat es veu constret a exposar la seva vida batent-se tal volta amb un espatotxi. Anem! no és possible dubtar-ho: l'honor com a exclusiu fonament de l'ètica no ofereix cap base sòlida.

Doncs bé, en aquest fals fonament fia Molière l'edifici moral de la seva Escola dels Marits, aquesta comèdia de tant de mèrit artístic i de tan sanitosos ensinistraments per molts de caïres. El seu autor hi fa brillants equilibris maquiavèlics i, jugant sovint per taula, simbolitza unes pintures amb altres i ens fa pendre pèrfidament com a generalitzables en sentit d'exemplaritat alguns casos de vera excepció. En una

paraula, mig cristià mig epicuri, s'hi comporta hipòcritament davant de Jesucrist i davant d'Epicur.

ELS MÒBILS

Ens inclinem a creure que no s'adonà plenament de la seva perfídia; ell, que tant galejava de sinceritat i que tenia una natural noblesa de cor, que som amants a reconèixer.

Obligat pel seu ofici a viure en el gran món i a estar en contacte amb la part més corrompuda d'aquesta parengosa societat, s'irritava fins i tot del menyspreu que en feien els que se n'apartaven; els mirava amb antipatia; i quan descobria vicis en algun d'ells, s'afanyava a exposar-lo dalt de la picota del seu teatre; d'aquí els seus hipòcrites. Però enmig de tot, no deixava de comprendre que la mundanitat, destructora dels llaços sagrats de la família, constituïa un perill per a la fidelitat conjugal. Per això repugnava el matrimoni; i quan la passió l'impellí a contraure'l, maldà per aquietar el conflicte del seu cor, i cregué trobar remei, com hem dit ja, "inculcant a la seva futura muller que, àdhuc vivint enmig d'una societat corrompuda (amable per molts de caïres), l'honor havia de preservar-la de traïr un marit com ell, confiat, generós i complaent, baldament fos vell". I amb aquesta dèria escriví L'Escola dels Marits, pensant de bona fe que seria un catecisme sanejador de la seva llar i

d'altres de semblants. I no planyé esforç ni argúcid per a enganyar-se amb aquesta illusió. I s'enganyà i enganyà molta de gent. El catecisme era detestable i donà desastrosos resultats a casa del seu mateix autor, com en donarà probablement a la de tots els Aristes, vells i joves, que el prenguin per norma. Desgraciadament el gros públic no s'ha escarmentat en el cap del mestre i, posat a seguir-lo, s'ha anat des-cristianitzant d'una manera lamentable.

IV

ADVERTIMENTS

Ho repetim i esforcem: Molière, excellent artista, és un moralista suspecte, sovint casuista, interessat, apassionat i fals.

L'Escola dels Marits sol passar, àdhuc entre bons cristians, per una de les obres més inofensives del gran comediògraf francès, i, adaptada a l'escena castellana per Moratin, ha visitat sense alarma els nostres públics més selectes. Si nosaltres l'hem traduïda, no és perquè participéssim d'aquest engany, sinó al contrari, per a posar-lo de manifest amb detingut estudi, fent veure com, despullada de certs sofismes evidents, l'obra canta amb la seva veu natural lliçons belles i aprofitadores. I la principal d'aquestes lliçons sòlides, que no hem d'oblidar els catòlics, és que

«... la jovenalla

*convé que l'eduquem entre joc i rialla,
corregint llurs defectes amb paternal dolçor,
perquè el nom de virtut no els inspiri mai por»;*

i que si seria una imperdonable imprudència permetre'ls freqüentar llocs i espectacles perillosos, com feia el mal preceptor Arist, seria encara més imperdonable no proporcionar-los sovint honest esplai i subjectar-los a pesats exercicis de devoció. No ens referim a monstres avariciosos i tirànics com Esganarel, que, més que en cap altra, són fora de lloc dins l'escola de Jesucrist; per a aquests, la més rotunda condemnnació; ens referim, amb preferent interès, a certs cristians zelosos i àdhuc excellents per molts de caires, però rígids, aspres i malhumorats, propensos al reny i mecànics recitadors d'apreses oracions que els semblen una mena de moneda mística, de la qual, amb la major bona fe, volen fer milionaris els seus deixebles, obligant-los a fabricar-la en sèries fins a la lascitud i el fatic. Aquí sí que hi ha quelcom a esmenar. ¡Tan contrari que el Mestre Diví era de les inertes pràctiques rutinàries i de la morta lletra fari-saica! Recordem-lo. Ell era tot esperit, tot llum, tot comprensió, tot amor i benignitat.

La Sagrada Congregació de l'Index no ha inclòs en la seva llista de llibres prohibits cap obra de Molière. Són tan abundosos els tresors que aquest escriptor ofereix als que saben estudiar-lo, que l'Església Càtòlica, sempre magnànima i prudent, a malgrat de les ofenses que n'ha rebudes, no deu haver volgut que els seus fidels s'haguessin d'abstenir d'aprofitar-los. Per aquesta consideració nosaltres ens hem cregut au-

toritzats per a obrir la mina d'aquesta comèdia, tan rica en abeis d'or, al bon públic català, tot assenyallant-li, però, les catabaumes perilloses de què cal que es receli en explorar-la. Ens hi han mogut principalment les gràcies literàries de l'obra i les facilitats que el seu estil familiar ens brindava per a emmotllar-lo a l'humil nostre i sumar-hi elegàncies.

No teníem notícia que el nostre gran poeta Sagarra l'hagués traduïda. Si ho haguéssim sabut, ens hauríem espantat de posar-hi les mans. N'haguérem esment després d'acabar la nostra tasca, i no hem volgut conèixer la seva per no caure en la temptació d'aprofitar-nos-en ni en el risc d'avorrir un treball que ja havíem fet; i, així, encara ens resta alguna illusió, car esperem que, si el seu geni ens haurà superat en alguns punts, en altres el nostre seny, més reposat, i la nostra cura, més atenta, l'hauran pogut avantatjar.

«L'ESCOLA DELS MARITS»

LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF TORONTO

ACTE PRIMER

ESCENA I

Esganarel, Arist

ESGANAREL

Deixem, germà, si us plau, aquest escatiment
i cadascú es governi pel seu enteniment.
Per bé que en honor d'anys em porteu avantatge
i que sôu prou madur per a menâ el guiatge,
permeteu-me que us digui que tinc la intenció
de passar-me de vostra galant direcció
i que sols al meu seny i al meu caprici lliure
resolc acomodar mes maneres de viure.

ARIST

Que condemna tothom.

ESGANAREL

Si, sí... els beneits com vós,
senyor germà.

ARIST

Mil gràcies. Esteu molt agradós.

ESGANAREL

Bah!... Voldria saber, ja que sempre és bo aprendre,
els que tant em censuren, de què em poden rependre.

ARIST

D'aquest geni feréstec que, amb la seva aspredat,
defuig les joies totes de la societat,
dóna a les traces vostres un aire d'estranyesa
i us mena, fins i tot, a vestí amb rustiquesa.

ESGANAREL

És a dir que a la moda m'hauré d'agemolir
i al seu, i no al meu gust, em caldrà de vestir.
¿Preteneu, germà gran (car ho sou, de manera,
que una vintena d'anys em deixeu endarrera
— cosa que discutir crec que no és menester —);
preteneu, repeteixo, que, imitant vostre fer,
m'hagi d'engiponar la bella faramalla
que usen els presumits de nostra jovenalla?
¿Voldrieu, doncs, que emprés aquells petits capells
amb què exposen a l'aire llurs raquítics cervells?
¿Aquelles rinxolades cabelleres enormes
que quasi, de la cara, mengen totes les formes?
Aquells gipons que arriben a l'aixella tot just?
Aquells colls de camisa que acotxen tot el bust?
I aquelles manegasses que a taula llepen salses?
I aquelles faldilletes que en diuen sobre-calces?
¿I les botes de llaços i flocs, amb què els peons
semblen de peus plomosos com colomins-pavons?
¿I les grans genolleres, insuportables traves
que les cames cenyeixen i les fan tan esclaves

que els pobres galanets, en posar-se en camí,
marxen eixancarrats com aspes de molí?
Anem! Aquest voldríeu que fos mon vestuari?
Es clar! Com que en porteu també tot el mostrari.

ARIST

Fill meu, la majoria ens imposa el seu ús,
i és malmirat qui en fa massa sovint refús.
Tot extrem és dolent; i l'home de judici,
en vestits i llenguatge, ha de fugir del vici
de res exagerar, sinó calmosament
aná adoptant els canvis que la moda hi va fent.
Si em sembla de mal gust l'aferrissat sistema
d'aquells que sempre afecten la moda més extrema
posant-hi un punt tan gran que àdhuc els afligeix
que, en tal mena d'excessos, trobin qui els excedeix;
també crec que és pecat que no admet cap excusa
declarar-se rebel a allò que tothom usa;
i si tothom és boig, val més pendre aquest nom
que no pas el de savi pugnant contra tothom.

ESGANAREL

L'ancià que, amb perruca d'un negre d'atzabeja,
dissimula el cap blanc... ¿no és que repapieja?

ARIST

Esteu molt graciós! ¿No teniu més afanys
que ficar-me pels ulls el compte dels meus anys?
¿Per què heu d'estar blasmant de cap a cap del dia
la meva polidesa i la meva alegria?
¿Voleu que la vellesa, sens gaudi ni conhort,

no tingui altra falhera que contemplar la mort?
 ¿No ve encara de prou lletjors acompanyada
 que més vulgueu tornar-la rònega i malcarada?

ESGANAREL

Sigui com sigui, jo vaig al meu gust i prou;
 vesteixo al meu sistema i ningú no me'n mou.
 M'és igual que la moda ho digui o que ho desdigui:
 jo vull, per a la clepsa, gorra que bé l'abrigui;
 vull, al cos, una jupa llarga i closa com cal,
 que, quan paeixo, em servi la calò estomacal;
 a les cames, vull calces que s'hi ajustin devotes,
 i als peus, no hi vull suplicis, sinó unes amples botes
 com duien nostres avis, que no eren gent d'embulls;
 i qui se'n desagradi, germà, que acluqui els ulls.

ESCENA II

Leonor, Isabel, Liseta, Arist, Esganarel

LEONOR

Jo de tot m'encarrego, si fos cas que et renyessin.

LISETA

Sempre reclosa a casa! Ai, sí, a mi, m'hi tanquessin!

ISABEL

Es fet així, aquest home.

LEONOR

Te'n planyo, dolça amor.

LISETA, *a Leonor*

Sort que l'altre germà gasta més bona humor!
Ah! Senyora, la sort us fou ben favorable
fent que anéssiu a raure amb el que és dolç i amable.

ISABEL

Ja és miracle que avui m'hagi deixat en pau
sense endur-se'm amb ell ni a dins tancar-me amb clau.

LISETA

Ah! Jo, de vós, l'engego que el diable se'l dragui.
Toça amb Esganarel

Uf!

ESGANAREL

On us dirigiu, doncs, que ell no us en retragui?

LEONOR

No anàvem pas enlloc. Ens passejàvem sols;
ens exhalàvem juntes als frescos oratjols.
Jo...

ESGANAREL, *a Leonor*

Vós podeu anar on us doni la gana.

A Liseta

Vós, a córrer-la amb ella. Feu parella galana.

A Isabel

I vós, cap a caseta. No us permeto sortir.

ARIST

Per Déu, germà, deixeu-les, deixeu-les divertir.

ESGANAREL

Servidor vostre.

ARIST

I ara! Què feu? La juvenesa
vol...

ESGANAREL

ximplejà. I a voltes també ho vol la vellesa.

ARIST

No va amb bona companya anant amb Leonor?

ESGANAREL

Anant amb mi té encara qui li fa més honor.

ARIST

Però...

ESGANAREL

Prou! Sa conducta sols de mi ha de dependre,
i jo sé l'interès que vull i m'hi puc pendre.

ARIST

És que per sa germana tinc jo menys interès?

ESGANAREL

Cadascú que s'arregli. Jo no us destorbo en res.
Elles òrfenes són. En memorable dia

llur pare va cedir-nos-les en son llit d'agonia ,
per esposar-nos d'elles, si ens venia de grat,
o amb altri maridar-les, amb tota llibertat.
Així doncs, per contracte, tenim potestats clares
sobre elles per a fer-nos-en ja marits o ja pares.
Vós, d'aquella d'allà, heu de menà el destí,
jo vaig encarregar-me d'aquesta altra d'ací.
Vós governeu la vostra segons les vostres normes;
jo, amb les meves, la meva. No és així? Doncs, conformes!

ARIST

Em sembla però...

ESGANAREL

Crec que he parlat ben clar i alt,
que, si hem de ben entendre'ns, és el parlar que cal.
A vós, us plau la vostra, xalesta i abillada?
Molt bé! Voleu que tingui lacaïet i criada?
Rebé! ¿Voleu que rondi lliurement pels carrers
i que treni converses amb galans llagoters?
Jo no hi tinc res a dir. Però vull que la meva
faci ma voluntat en tot, i no la seva;
que es vesteixi de sarja modesta i sense adorn
i sols, de seda negra, algun solemne jorn;
que a casa, retirada com a bona mestressa,
s'esforci a dur-ne el pòndol com cal i sense fressa;
que ma roba repassi, com una esposa deu,
i... que es xali fent mitja, si algun moment li lleu;
que als parlaments galants l'orella amb goig no pari
i que no surti mai sense algú que l'empari.
En fi (la carn és fràgil) jo no estic per cançons:

no vull, si puc, que em faci ningú menjar banyons;
i com que tinc resolt que sigui ma costella,
esparveradament vetllo tostemps per ella.

ISABEL

No crec que us hagi dat cap motiu...

ESGANAREL

Vós calleu.

Sortir sense anà amb mi! Ja us en recordareu.

LEONOR

Així, senyor...

ESGANAREL

Senyora, són inútils les maules.

Vós teniu bon judici per capir mes paraules.

LEONOR

Així, que jo acompanyi Isabel... us desplaui?

ESGANAREL

Si; me la vicieu. Ho voleu net? Doncs, au!

Si; les vostres visites ja temps ha que em fatiguen.

Vull rompre-les, i massa ja els rompiments em triguen.

LEONOR

Permeteu que també jo us parli net i clar.

No sé pas amb quins ulls ella això deu mirar,

però, als meus, tals recels serien una ofensa;

i enc que una sang mateixa hem hagut per naixença,

poc seríem germanes si vostra negra humor
pogués mai inspirar-li cap sentiment d'amor.

LISETA

Ah! no, aquestes rigors no són santes ni bones.
Això és cosa de turcs, d'engarjolar les dones.
Sí, els turcs diu que les tanquen, que és un pecat molt greu,
i per aquesta causa són maleïts de Déu.
La nostra honor deu ésser ben i ben poc segura
perquè calgui servir-la amb tan feresta cura.
Però... què! ¿Us figureu que cap precaució
aturarà que fem la nostra intenció,
i que, si al cap se'ns posa com a pensada bella,
al marit més astut no lligarem l'esquella?
Posar-nos entrebancs és mania de folls;
si no ens guardem nosaltres, no ens guarden trencacolls.
S'erra de mig a mig qui ens sotja i ens enreixa.
Ai, si la nostra honor no es guarda ella mateixa!
Gairebé és inspirar-nos un desig de pecar
el tant amenaçar-nos que se'ns en vol privar;
i, a fe, si amb mi un marit usés de tal defensa,
treballs em costaria de no fê el que ell malpensa.

ESGANAREL

Aquí toqueu, gran mestre, de vostra lliçó el fruit.
Com podeu escoltar-les tranquil? Sou closca buit?

ARIST

Més aviat m'han fet venir ganes de riure.
Coses han dit, germà, que ens han d'ensenyâ a viure.
Llur sexe vol gaudir d'alguna llibertat,

i és error subjectar-lo a massa austeritat.
 El recel vigilant, la clausura i la reixa,
 ni en dona ni en donzella, cap virtut no fan neixe'.
 És l'honor, i només, qui pot servir-les fort,
 no la desconfiança, amb què els causen un tort.
 En veritat no entenc que un home es faci festa
 de sostenir una dona, sols per temor, honesta.
 De governar els seus passos un per un ¿què en treiem,
 si és sobretot son cor el que cal que guanyem?
 Mai no creuré que estigui segura l'honor meva
 en mans de qui la miri com a cosa no seva
 i que, covant el goig de la traïció,
 se'n preservi per manca, només, d'ocasió.

ESGANAREL

Cançons!

ARIST

Bones cançons, amic. La jovenalla,
 jo crec que hem d'instruir-la entre joc i riada,
 corregint llurs defectes amb paternal dolçor
 perquè el nom de virtut no els inspire mai por.
 Sempre jo amb Leonor he seguit tal doctrina:
 sempre m'avinc als goigs innocents que imagina,
 sempre els seus jovenívols esplais he consentit;
 i fins ara, germà, no me n'he penedit.
 Permeto que amb companyes alegres s'esbargeixi
 i que a balls i comèdies i festes assisteixi,
 perquè jo, aquests esplais, no els considero impurs
 i, per educar els joves, els crec un gran recurs.
 Som al món, germà meu; nostra vida ens hi enrola.

Doncs, quin llibre millor? Quina més bona escola?
És cert que, així, Leonor gasta en vestits i flocs;
però jo la complac sense haver-ne enderrocs,
car les nostres famílies poden fer-ho, si volen,
i les nostres fortunes no, per això, s'assolen.
Enc que, per llei paterna, sé que casar-m'hi puc,
cap dèria d'exigir-ho com a dret meu no duc.
Comprenc que les edats ens desavenen força
i l'impuls del seu cor no em proposo pas torce'.
Si una bonica renda de quatre-mil escuts,
un afecte sincer i els obsequis rebuts
poden, al seu parer, sumar prou avantatges
per a suplir dels anys els grans endarreratges,
que es casi amb mi: si no, que es cerqui un altre ajust.
Consento que s'uneixi amb qui triï, al seu gust,
i preferesc que a un altre confiï sa aliança
que no pas que m'esposi a desgrat o amb recança.

ESGANAREL

Ui! Ui! Quant de xarop! És un sucre, una mel.

ARIST

És el meu natural, i en donc gràcies al Cel.
Jo no m'armaré mai d'una rigor que exposa
que àdhuc als millors fills els pares facin nosa

ESGANAREL

El que a un jove cediu d'excés de llibertat,
mai més de refrenar-ho tindreu facilitat
Quan voldreu trasmutar-li les maneres de vida
s'hi oposarà el costum amb la força adquirida.

ARIST

I per què trasmudar-les?

ESGANAREL

Per què!

ARIST

Sí.

ESGANAREL

No ho sé pas!

ARIST

Hi veu l'honor cap cosa que no sigui del cas?

ESGANAREL

¿Si mai el llaç sagrat amb ella us acomboia,
vós li consentireu ses llibertats de noia?

ARIST

Per què no?

ESGANAREL

¿Permetreu que llueixi aquest ram
de llampants galindaines i pigues de reclam?

ARIST

Ben cert.

ESGANAREL

¿I que son cap de pardalets rumbegi
lliurement, i en tertúlies i saraus gallardegi?

ARIST

Ja ho crec.

ESGANAREL

I a casa vostra rebreu els elegants?

ARIST

Ben net.

ESGANAREL

I jugaran... i diran mots galants?

ARIST

Prou.

ESGANAREL

I vostra muller n'admetrà les floretes?

ARIST

És clar.

ESGANAREL

¿I vós present, plegades les manetes,
us ho glopejareu sense tornar-vos roig?

ARIST

Naturalment.

ESGANAREL

Doncs bé, germà, sou un vell boig.

A Isabel

Retireu-vos. No vull que escolteu més ximpleses.

ESCENA III

Esganarel, Arist, Leonor, Liseta

ARIST

Jo em lliuraré a ma esposa fiant en ses promeses
i viuré descansat tal com sempre he viscut.

ESGANAREL

Que m'agradarà veure'l amb el front punxegut!

ARIST

No sé si tal dissort el meu destí em reserva;
però si un fat clement, a vós us en preserva,
no serà pas perquè n'eviteu els motius,
car empreu per atènyer-la els més expeditius.

ESGANAREL

Rieu, doncs, i xaleu. Jo ric sols de pensar-hi.
Veure un joglar ridícul, quasi sexagenari!...

LEONOR

Jo sóc qui el garanteix d'això que vós dieu,
si mai amb ell m'uneixen els vincles d'Himeneu;
però si fóssiu vós qui m'hagués per esposa,
em guardaria pla d'assegurar tal cosa.

LISETA

Amb qui ens té confiança, fóra traïció;
però, amb qui ens esclavitza, un pa que Déu n'hi dó.

ESGANAREL

Arri allà, mala llengua, donota malcriada!

ARIST

Vós, germà, us heu cercat aquesta barrellada.
Anem! mudeu d'humor, i resteu advertit
que tancà amb clau les dones no porta cap profit.
Sempre servidor vostre.

ESGANAREL

Jo no de vós.

ESCENA IV

Esganarel

ESGANAREL

Tanoca!

Tots malfilats com fusts d'una mateixa soca!
Quina trepa! Un vellot tarat d'enteniment
que vol fer l'entonat amb un cos decadent,
una noia coqueta que a son grat es governa
i uns criats impudents. És cosa que consterna.
No, ni la saviesa mateixa no els constreny.
Primer que ells el cobressin, ella perdria el seny.
Procurem que Isabel pugui evitar-ne el tracte.
El bé que li he imbuït perdria amb llur contacte.
Sí, apartem-la'n, fugim-ne... La duré al mas Vinyols,
i allà que es diverteixi amb gallines i cols.

ESCENA V

Esganarel, Valeri, Ergast

VALERI

Té, Ergast, ve-te'l allà, l'Argos que tant m'astora,
l'avorrible tutor de la que m'enamora.

ESGANAREL, creient-se sol.

¿No és cosa, certament, que esparvera i confon,
la gran corrupció que regna avui al món?

VALERI, a Ergast

Miraré d'acostar-me-li. Tal volta aconseguixi
recaptar-li conversa que me l'amoroseixi.

ESGANAREL, per a si

En comptes de sotmetre's a aquella austeritat
que a l'antigò infonia tanta d'honestedat,
avui la joventut, viciosa, perduda,
gamba...

VALERI, a Ergast

No n'hau esment. En va un hom el saluda.

ERGAST, baix a Valeri

Serà que el seu ull borni cau del costat d'ací.
Passem a l'altra banda.

ESGANAREL, *per a si*

Cap dubte: he de fugí.

El sojorn a ciutat no pot pas convenir-me.

Al camp...

VALERI, *a part, acostant-se a Esganarel*

Vegem, per fi, si sabré introduir-me.

ESGANAREL, *sentint soroll*.

Eh?... Sembla que han parlat.

Torna a capficar-se

Al camp, gràcies al Cel,
les modernes llicències no hi han estès l'arrel.

ERGAST, *a Valeri*

Abordeu-lo.

ESGANAREL, *sentint soroll*.

Què?... Què?... Bah! em xiulen les orelles.

Torna a capficar-se

Allà a innocents plaers es lliuren les donzelles.

S'adona que Valeri el saluda

És a mi?

ERGAST, *a Valeri*

Pit i avant!

ESGANAREL, *a part, capficat*

Allà cap galanet

no va...

Es gira vers Valeri. Alt

Diable!

Es gira a l'altre costat i veu Ergast que el saluda

Un altre! Què tants cops de barret!

VALERI

Temo interrompre el curs que segueix vostra pensa...

ESGANAREL

És possible.

VALERI

Però la vostra coneixença
m'és tan cara i m'atrau amb un goig tan ardent
que no em sé estar de fer-vos el meu acatament.

ESGANAREL, *fredament*

Bé.

VALERI

Vinc a assegurar-vos (però sense artifici)
que sempre al servei vostre em trobareu propici.

ESGANAREL, *fredament*

Ho crec, prou, prou.

VALERI

M'albergo entre els vostre veïns,
i no em canso de dar-ne gràcies als meus destins.

ESGANAREL, *fredament*

Ben fet.

VALERI

Vós... tal vegada no sabeu les notícies
que omplen la cort i el poble d'un somni de delícies.

ESGANAREL

No m'interessen.

VALERI

Ja. Però... la novetat
sempre excita una mica la curiositat.
Diu que, a honor del Delfí que ha nascut, és de creure
que hi haurà belles festes. Les anireu a veure?

ESGANAREL

Si vull.

VALERI

Cal convenir que dintre de París
hi ha més diversions que enlloc més del país.
A províncies no saben gaire entretenir els ocis.
Oidà! En què us ocupeu, vós?

ESGANAREL

En els meus negocis.

VALERI

L'esperit necessita esbargir-se un bon xic
perquè no l'atueixin el desgast i el fatic.
Què feu a les vesprades abans de retirar-vos?

ESGANAREL

El que em plau.

VALERI

Eh?... Sens dubte... no puc pas retopar-vos.
 Vostra resposta és justa. El bon sentit recau
 a preferir tothora allò que més ens plau.
 Jo, si cap tasca vostra no us en fos interdita,
 de tant en tant, als vespres, us faria visita.

ESGANAREL, *saludant secament*

Servidor.

ESCENA VI

Valeri, Ergast

VALERI

Què te'n sembla? És o no és un mal grop?

ERGAST

Té retirades brusques i aculls de pare-llop.

VALERI

Quina ràbia!

ERGAST

Per què?

VALERI

¿Vols que no m'enrabïï
 del fet que aquest salvatge guardi a son pler i guïï

la meva amor, privant-la de tota llibertat
com maligne dragó, tot ell ferocitat?

ERGAST

Treballa per a vós. En ses ultracuidances
podeu fundar, creieu-me, molt belles esperances.
Heu de saber i entendre (per guarir d'aquest surt)
que dona molt guardada no es resisteix al furt
i que la negra humor dels marits i dels pares
té, per als pretendents, unes virtuts molt rares.
Jo no requesto gaire; no hi tinc l'enginy obert;
l'ofici de galan no és pas el meu, per cert;
però n'he servits molts, d'aquests ocells de presa,
i he observat que gaudien d'una alegria encesa
quan trobaven al pas marits d'aquells guitons
que no entren mai a casa sense moure raons;
d'aquells endiastrats que, per qualsevol flaca,
donen a ses mullers matraca i més matraca
i, del nom de marits armant-se ferament,
fins i tot les maltracten davant del pretendent.
Diuen tots els elets que això els són avantatges,
car la dama, agreujada pels indignes ultratges,
escolta el testimoni cobejós que la plany,
i escoltant-lo, escoltant-lo, va caient al parany.
Coratge! El negre geni del tutor de l'aimia,
més que no pas enuig, us ha de dâ alegria.

VALERI

Sí... però, en quatre mesos que estic d'amor penant,
no m'ha sigut possible parlâ amb ella un instant.

ERGAST

Heu d'esmolat l'enginy. No teniu inventiva.
Si jo...

VALERI

Què hauries fet? Si tot camí se't priva!
 Si sense el seu tirà no surt de casa mai!
 Si no té ni criats! Si n'hagués tinguts, rai!
 Amb afalacs i gatges sembrats amb insistència,
 prou hauria sabut guanyar-me'n l'assistència.

ERGAST

Ella no ha entès encara, doncs, que vós l'estimeu?

VALERI

Ve't aquí el que voldria jo desxifrà a tot preu.
 Arreu on el tirà duia a esbargir ma bella
 he seguit els seus passos com si fos l'ombra d'ella
 i les meves mirades amb llur roent ardor
 han procurat pintar-li la de la meva amor.
 Els meus ulls ja han parlat, però no puc comprendre
 si ella l'ha entès o no, aquest llenguatge tendre.

ERGAST

És ver: aquest llenguatge resulta massa mut,
 si els escrits o la veu no li donen ajut.

VALERI

Com sortir d'aquest dubte penós que em desanima?
 Com inquirir si ella m'estima o no m'estima?
 Cerca tu algun recurs.

ERGAST

Algun n'hi haurà. Pensem.
 Mireu, entrem a casa i ens ho estudiarem.

ACTE SEGON

ESCENA I

Esganarel, Isabel

ESGANAREL, *anant-se'n*

Ja entenc de quina casa i quin subjecte es tracta.
Bo, bo! Els has indicats d'una manera exacta.

ISABEL, *a part*

Oh cel, no m'abandonis. Empara amb ta favor
l'astuta estratagema d'una innocent amor.

ESGANAREL, *tornant*

Ah! tu... escolta! T'han dit que el seu nom és Valeri?

ISABEL

Sí.

ESGANAREL

Bé. Descansa, fia l'assumepte al meu criteri.
Jo hi parlaré, no temis; me n'hi vaig tot seguit.

ISABEL, *a part*

Déu meu! Per a una noia, quin pas més atrevit!
Però l'aspra rigor amb què de mi s'abusa
davant tot home recte m'ha de servir d'excusa.

ESCENA II

ESGANAREL

No perdem temps. La casa deu esse' aquesta... Sí.

Truca

Em sembla que somnio.

Cridant

Gent! Hola! Qui hi ha aquí?

A part

Anem! ja no m'estranya, després de tal clarícia,
que ell m'emprenqués amb una melositat fictícia.
Tot anava per ella. Pla el desenganyaré.

ESCENA III

*Esganarel, Valeri, Ergast, que en sortir envesteix
Esganarel*

ESGANAREL, *a Ergast*

Pesta et sec, cap de bou! M'has cuidat fer malbé
llançant-te al meu damunt com una bèstia brava.

VALERI

Sí que em sap greu, senyor.

ESGANAREL

Home! A vós, us cercava,

VALERI

A mi?

ESGANAREL

Segurament. Valeri és vostre nom?

VALERI

Bé ho és.

ESGANAREL

Doncs, amb permís, us he de dir quelcom.

VALERI

Maneu. Tot el que pugui fê a vostre benefici...

ESGANAREL

Al revés, seré jo qui us retrà un bon ofici,
car a la vostra casa no em duu cap més afany.

VALERI

A casa!

ESGANAREL

Sí, senyor. Per què ho trobeu estrany?

VALERI

Ah! n'estic contentíssim. Ah! Com us agraeixo
l'atenció!...

ESGANAREL

No tant, no tant... No m'ho mereixo.

VALERI

Digneu-vos, doncs, entrar. Passeu, passeu...

ESGANAREL

No cal.

VALERI

Per favor!...

ESGANAREL

És inútil. No em moc d'aquest portal.

VALERI

Perdó: en aquest paratge no us puc, com dec, atendre.

ESGANAREL

No em moc.

VALERI

Si així ho voleu... en fi... no hem de contendre.

A Ergast

Ja que aquest lloc li agrada i d'altre no n'admet,
porta-li una cadira.

ESGANAREL

No, no. Vull parlar dret.

VALERI

Estareu malament, jo no puc...

ESGANAREL

Quina brega!

VALERI

Em sap greu que ningú tan incivil em crega.

ESGANAREL

Bah! La incivilitat de més mal aguantar
és la de no escoltar-nos quan venim a parlar.

VALERI

Doncs escolto.

ESGANAREL

Ben fet: és l'acollida idònia.

Cobriu-vos.

Fan compliments. Posant-se el barret

Acabem! Què tanta cerimònia!

Prou. M'escolteu o no?

VALERI

Ja ho crec. Me'n faig honor.

ESGANAREL

Molt bé, doncs. ¿No sabeu que jo sóc el tutor
d'una fadrina jove i força passadora
que duu el nom d'Isabel i en aquest barri mora?

VALERI

Sí.

ESGANAREL

Bo. Així ma pregunta res d'ignorat no us diu. Però... ¿sabeu també que, pel seu atractiu, aquesta protegida tendre afecté en mi troba, i, en fi, que la destino a l'honor de ma alcova?

VALERI

No.

ESGANAREL

Doncs ara us ho dic; i us prec, ja que a tomb cau, que apagueu vostres focs i la deixeu en pau.

VALERI

Qui?... Jo!

ESGANAREL

Vós, sí, senyor. No fingiu innocència.

VALERI

I qui, d'aquests focs meus, us ha fet confiança?

ESGANAREL

Gent que mereixen crèdit i que ho han advertit.

VALERI

Qui són?

ESGANAREL

Ella mateixa

VALERI

Ella!

ESGANAREL

Ella. És prou dit?

Nena inexperta i tímida que espanten ombres tènues,
ha vingut a exclamar-se-me'n amb paraules ingènues;
i ha insistit que us declari, en dar-vos mon avis,
que mai no l'heu seguida que ella no ho advertís;
que de sobres son cor, que n'hau pena i ultratge,
ha entès els vostres ulls i llur ardit llenguatge,
i que els vostres desigs li són ben coneguts;
però que no us canseu; que són treballs perduts,
els que empreu a pintar-li vostra amorosa flama,
car, per afecte a mi, tot altre llaç desama.

VALERI

I aquest missatge és d'ella? Me'l porteu de sa part?

ESGANAREL

Sí, d'ella. I no us estranyi que us advingui tan tard.
Bon punt hagué entenent del foc que us abrusava,
ella el seu esperit mostrar-vos desitjava;
mes per a tot missatge li mancava servei
i hagué de consumir-se, callant, sense remei,
fins que, ja exasperada de retenir sa queixa,
s'ha resolt a servir-se de ma boca mateixa,
perquè, com he fet ja, us deixés advertit
que el seu cor a tot altre que al meu és interdit,
que les vostres mirades no faran pas forrolla
i que, si teniu gota de cervell a la xolla,

seguíu altres camins. I prou... Ja m'he explicat.
Adéu!... i fins a una altra. Preneu mon comiat.

Es gira i s'aparta a poc a poc

VALERI, *a Ergast*

Quin cas, noi! Què me'n dius, tu, d'aquesta aventura?

ESGANAREL, *a part*

Està ben atuït.

ERGAST, *baix a Valeri*

La meva conjectura
és que aquesta facècia no és mala als vostres fins,
que algun subtil misteri s'amaga al seu dedins
i... en fi... que la persona que aquesta carta juga
no vol que l'amor seva us sigui malastruga.

ESGANAREL, *a part*

Ja té arreglat el compte.

VALERI, *a Ergast*

Creus que misteri enclou?

ERGAST, *baix a Valeri*

Sí. Callem que ell ens sotja. Anem-nos-en i prou.

ESCENA IV

ESGANAREL

Que confós ha restat! Se li veia en el rostre.

Poc devia esperar tal lliçó de part nostra!
Oh Isabel, Isabel, cep dels estudis meus:
bon conreu t'he donat, bona verema em treus.
Àdhuc, en sa candor, l'esparrifa i turmenta
el més mínim esguard que cap home li venta.

ESCENA V

*Esganarel, Isabel**ISABEL, a part*

Tinc por que el meu amant, cegat de passió,
no hagi penetrat bé la meva intenció,
i, enc que sigui servint-me del llop que m'aclapara,
miraré d'enviar-li un raig de llum més clara.

ESGANAREL

Ve-te'm ja de retorn.

ISABEL

I bé?

ESGANAREL

Compte acabat.

Després del teu missatge l'home resta aterrat.
Primer volgué negar-me les seves escomeses;
mes, veient que de tu venien mes trameses,
ha romàs atùit i en silenci ferest.
No et molestarà més. Pots donar-lo per llest.

ISABEL

Ah! No hi confio gaire. Temo, amb motiu de sobres, que estan ja desmentint-ho les seves males obres.

ESGANAREL

Però en què fonamentes aquesta por que tens?

ISABEL

Mireu: quan m'heu deixat, al cap de pocs moments he sortit a orejar-me un xic a la finestra. Doncs bé, ja allà, al carrer, estava de palestra un home per parlar-me en nom del pretendent, i m'ha dit un "bon dia" que me l'ha fet dolent. Tot seguit ha tirat a ma cambra una cosa: aquesta capsa i, dintre, aquesta carta closa. He intentat de tornar-la-hi sens ni obrir-la tan sols; però ja no l'hè vist; no era enlloc d'aquells volts. Creieu que és un mareig. Quina angúnia! Quin fàstic!

ESGANAREL

Ja és una belitrada que mereix un bon càstig!

ISABEL

El meu deure és tornar, sense perdre un instant, la capseta i la carta a l'enutjós amant; però... ai!... per a això, caldria altra persona, car fer-ho vós mateix...

ESGANAREL

Al contrari, bufona:

així em testimonies ton afecte i ta fe.
Jo faré ta comanda amb un fervent dalê...
i un goig, que he d'agrair-te tants anys com pugui viure.

ISABEL, *brindant-li la capsà i la carta*

Teniu, doncs.

ESGANAREL, *prenent-les*

Bo. Veiem què s'ha atrevit a escriure.

ISABEL

No! Per Déu! No l'obriu. Quin disbarat!

ESGANAREL

I això?

ISABEL

Podria figurar-se que l'hagi oberta jo;
i mai una donzella d'honor i de prudència
no ha de passà els seus ulls per tal correspondència.
Nostra tafaneria mostra un secret fruit
que agrada als amorosos i els fa reincidir.
No! Cal que aquesta carta, ben closa i segellada,
tal com està, retorni al que me l'ha enviada.
Així coneixerà el menyspreu que d'ell faig
i no tindrà coratge de repetir l'assaig;
ans, abatuts els fums de la seva arrogància,
allunyarà de mi la seva extravagància.

ESGANAREL, *a part*

Cert; ella té raó: no hi ha com el desdeny.

Alt

Noia, estic admirat de ta honestesa i seny.
Bé has après mes lliçons. El que has dit ho designa.
Ara puc maridar-te, car n'ets digna... ben digna!

ISABEL, amb fleumeria

No voldria, però, causar-vos un disgust.
Ja la carta teniu... Si obrir-la us ve de gust...

ESGANAREL

Jo me'n guardaré prou! Bé ha parlat ta honradesa.
Mira, marxo de dret a accomplir ta comesa:
hi vaig, dic quatre mots i torno tot seguit
a restablir la calma en el teu esperit.

ESCENA VI

ESGANAREL

¡En quina mar d'encants la meva ànima sura
veient aquesta noia tan prudent i tan pura!
Ah! és un tresor que honora la meva mansió.
Pendre un esguard d'amor per objecte de pò!
Fer d'un escrit galant un angoixós conflicte
i pregar-me que el torni jo mateix al que el dicta!
En cas igual, seria ben bonic d'observà
com obraria l'altra, la del meu dolç germà.
Cert: les noies s'ajusten com cera al motllo nostre.

Truca i crida

Oh gent!

ESCENA VII

Esganarel, Ergast

ERGAST

Qui hi ha?

ESGANAREL

Teniu. Digueu a l'amo vostre que no torni mai més a pendre's el treball de trametre'ns cartetes dins capses de metall; que, d'aquesta, la noia n'està molt enutjada i que la hi reenvia ben closa i segellada, perquè el fàstic que ell causa, si no és cec ni està balb, li sigui comprovable per la vista i el palp.

ESCENA VIII

Ergast, Valeri

VALERI

Què t'ha dit, aquest home? Què ha vingut a portar-te?

ERGAST

Mireu: aquesta capsa i, a dins, aquesta carta. Segons s'explica, vós l'heu tramesa a Isabel, i havent-ne ella sentit un enuig molt cruel,

us la retorna closa. Llegiu-la. M'interessa per saber si el meu nas ha ensumat bona fressa.

VALERI, *llegint*

"Sens dubte aquesta carta us causarà una bella sorpresa; i jo sé bé que, en una noia, és greu pecat d'atreviment, no ja sols el disegni d'escriure-la, sinó fins i tot la manera de fer-vos la a mans; però estic en una situació que no em permet gaires miraments. La justificada repugnància que m'inspira el maridatge amb què se m'amenaça dintre sis dies, em fa desafiar tota mena de perills, i, decidida com estic a estòrcer-me'n de qualsevol manera que sigui, he cregut preferible lliurar-me a vós que no pas a la desesperació. No penseu, però, que tot ho deveu a la meva sort desgraciada: no és pas l'estretor en què em veig el que ha fet néixer els sentiments que m'inspireu, per bé que m'hagi precipitat a declarar-vos-els i m'hagi portat a prescindir de certes formalitats a què la bona criança obliga les persones del meu sexe. De vós només dependrà que sigui vostra ben aviat. No espero sinó que m'indiqueu les intencions de la vostra amor, per asabentar-vos de la meva resolució. No oblideu que el temps apressa i que dos cors que s'estimen s'han d'entendre amb mitja paraula."

ERGAST

Tanmateix la jugada és ben original.
Per a una joveneta, és d'allò que s'ho val.
La creieu vós capaç d'una astúcia tan fina?

VALERI

Jo no et puc dir sinó que la trobo divina.

Aquest aspecte nou de la seva amistat
 abranda l'amor meva amb més intensitat;
 i això i l'encís que brolla de sa gentil estampa...

ERGAST

Alerta! Ve el babau. Prepareu-li la trampa.

ESCENA IX

Ergast, Valeri, Esganarel

ESGANAREL, *a part*

¡ Oh tres i quatre voltes edicte beneït
 que honestament eixales la pompa del vestit!
 tu als prudents caps de casa treuràs més d'una angúnia
 i, a les dones, el vici de malversar pecúnia.
 Digne és d'agraïment aquest decret del rei;
 per bé que... encara fóra més excellent sa llei
 si penés els excessos de la coqueteria
 com fa amb els dels guipurs i de la brodoria.
 Bo, però. L'he comprat i el duc a casa amb zel:
 que el vegi, que el llegeixi, que el mediti Isabel;
 i avui, havent sopat, estarem de platxèria,
 ella i jo, entretinguts glossant-ne la matèria.

S'adona de Valeri. Alt

Hola, hola, senyor galan del cabell ros.
 Què! Prepareu ja un altre missatget amorós?
 ¿ Creïeu que us les havíeu amb alguna coqueta

tan flasca en la conxorxa com dolça a la floreta?
 Tristes victòries guanyen aquí els vostres fusells!
 Malaguanyada pólvora per a espantà els ocells!
 La noia em porta llei, té seny i no vol gresca.
 Preneu vostres bertrols... i aneu a una altra pesca.

VALERI

Ah! senyor... vostre mèrit, que admiro en sa valor,
 s'oposa a l'esperança de ma sincera amor,
 i és folia, ho conec, no recorre' a la fuita
 i extremar tenaçment una perduda lluita.

ESGANAREL

Sí, que és folia, sí.

VALERI

Bé massa que ho comprenc!
 I si, quan de la noia tot just era llamenc,
 vostra rivalitat hagués pogut conèixer,
 dels meus gustos m'hauria procurat desmerèixer.

ESGANAREL

Això cal.

VALERI

I això faig resolt i convençut,
 patint, però cedint a la vostra virtut.

ESGANAREL

Molt ben fet.

VALERI

Hi ha un deure que a sa llei em subjecta.

Vostra austera virtut tanta de llum projecta
que no puc reprovar, sens pecar contra el Cel,
l'adhesió que us mostra l'adorable Isabel.

ESGANAREL

És natural.

VALERI

Ho veig, i em rendesc sens fallàcia;
però, senyò, us conjur... (i és la única gràcia
que s'atreveix, de vós, a impetrâ aquest amant
que per respectes vostres s'ha de constrènyer tant)
us conjur que digueu a la ideal donzella
que, durant els tres mesos que sospiro per ella,
la meva digna amor mai no s'ha proposat
res que a l'honor més rígida pugui ésser-li vedat.

ESGANAREL

Bé,

VALERI

Que, a dependre sols de mon albir la cosa,
jo l'hauria elegida per ma reina i esposa,
i sols en desistesc en veure que l'amor
uneix la seva vida a la del seu tutor.

ESGANAREL

Bé.

VALERI

Que, passi el que passi, sàpiga per sa glòria
que mai la seva imatge morirà en ma memòria;

que, on se vulla que em dugui mon destí en el seu gir,
he de seguir estimant-la fins al darrer sospir;
i que, si no la rondo com he fet fins suara,
és sols perquè respecto el mèrit que us empara.

ESGANAREL

Parleu bé, i no defujo tan amicals conjurs.
Jo li repetiré tot el vostre discurs.
Però (creieu-me, jove) no penseu més en ella,
procureu ofegar vostra amor en poncella.
Adéu.

ERGAST, *a part a Valeri*

La trampa és bona.

ESCENA X

ESGANAREL

Oi que el planyo, pobric!
Enmig de sa desgràcia, se'm mostra bon amic.
Bah! El mal li ve d'haver tingut el poc senderi
de pretendre una plaça subjecta al meu imperi.

ESCENA XI

Esganarel, Isabel

ESGANAREL

Tot ha anat bé, Isabel. Ha tingut bell trastorn

veient que la missiva feia a ses mans retorn,
i està desenganyat. No crec pas que et molesti.
Amb conjurs lamentosos m'ha instat que et manifesti
que, en tant temps com t'estima, mai no s'ha proposat
res que a l'honor més rígida pugui ésser-li vedat;
que, si d'ell solament hagués depès la cosa,
ja t'hauria escollit per sa reina i esposa;
i que si en desisteix, és veient que l'amor
uneix la teva vida a la del teu tutor.
Vol que, passi el que passi, sàpigues per ta glòria
que mai la teva imatge morirà en sa memòria;
que, on se vulla que el dugui el destí en el seu gir,
ha de seguir estimant-te fins al darrer sospir;
i que si ja no et ronda com ha fet fins suara,
és sols perquè m'admira i respecta ma cara.
En fi, ha usat un llenguatge que, al meu parer, pertany
a qui és, més que de blasme, mereixedor de plany.

ISABEL, *a part*

No m'errava. En sos ulls, plens de foc i tendresa,
sempre havia albirat una llum d'honestesa.

ESGANAREL

Què hi dius?

ISABEL

No sé avenir-me que compadiu la sort
d'un home insuportable que odio a esclat de mort.
És trist! Si m'estiméssiu com dieu i caldria,
el seu atreviment us enfurismaria.

ESGANAREL

Oh! Ell no coneixia tes inclinacions,

i, per la rectitud de ses intencions,
no mereix...

ISABEL

¿Per ventura us sembla dèria bona,
la de cercar maneres de segrestâ una dona?
Ah! Podeu ben lloar-lo, mentre ell combina plans
per veure si, amb un rapte, em treu de vostres mans!
Com si jo fos capaç de suportar la vida
després que tal injúria mai em fos inferida.

ESGANAREL

Què t'empatolles!

ISABEL

Què? Que aquest impertinent
sé que intenta obtenir-me per un segrestament.
No arribo a entendre amb quines subtils trapelleries
ha inquirit que us casàveu amb mi d'aquí a sis dies.
Jo ho creia un gran secret entre nosaltres dos;
però m'han dit que ho sap tan bé com jo i com vós,
i que s'ha proposat avançar-se a tal terme
raptant-me abans que vós poguéssiu vostra fer-me.

ESGANAREL

Uf! Quina bogeria!

ISABEL

Ah! senyor, perdoneu:
aquest és l'home honest? Aquest, el que planyeu?

ESGANAREL

S'erra de mig a mig. És boig, si així es propassa.